

4. Schein E. H. Organizational Culture and Leadership (5th ed.). Wiley, 2017.
5. Senge P. The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. Doubleday, 2006.
6. Weick K. E. Sensemaking in Organizations. Sage Publications, 1995.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-562-7-27>

Кузьменко А. О.,

*магістрантка 2-го курсу спеціальності «Психологія»
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Власова Д. А.,

*магістрантка 2-го курсу спеціальності «Психологія»
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
Науковий керівник: **Міміна С. В.,**
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, філософії та суспільних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У тезі проаналізовано гендерні особливості розвитку емоційного інтелекту в процесі соціалізації, зокрема вплив родини, культурних сценаріїв і соціальних ролей на формування емоційних компетентностей у чоловіків та жінок та їх вплив на життєдіяльність особистості.

Ключові слова: емоційний інтелект, гендерні відмінності, соціалізація, культурний вплив.

Kuzmenko A., Vlasova D. Gender-based features of emotional intelligence development in the process of socialization

Summary. The thesis analyzes gender characteristics of emotional intelligence development in the process of socialization, in particular the influence of family, cultural scenarios, and social roles on the formation of emotional competencies in men and women and their impact on personal life.

Key words: emotional intelligence, gender differences, socialization, cultural influence.

У сучасному науковому дискурсі емоційний інтелект розглядається як мультикомпонентна здатність особистості, що охоплює

розпізнавання, розуміння, регуляцію й використання емоцій у пізнавальних та соціальних процесах. Формування емоційного інтелекту відбувається в процесі соціалізації людини, через засвоєння соціальних норм, ролей, моделей поведінки та емоційних реакцій, що домінують у певній культурі. Одним із ключових чинників, що впливають на цей процес, є гендер – соціально-психологічна категорія, яка визначає очікування суспільства щодо емоційної експресії, регуляції та загалом поведінкових ролей для чоловіків і жінок.

Класики Дж. Мейер, П. Саловей та Д. Карузо в своїх роботах в тому числі зазначали про загальну тенденцію жінок до вищих оцінок по методичці вимірювання емоційного інтелекту MSCEIT, особливо по шкалах сприйняття та управління емоціями. Науковиця Л. Барет досліджувала взаємозв'язок між різними аспектами гендерної соціалізації (в тому числі мови) та розвитком емоційних компетентностей в жінок, та подальшим їх проявом у дорослому житті; Р. Фівуш, П. Бойл та Е. Шарфе – виховні особливості, що формують різні прояви емоційного інтелекту, особливо в контексті материнської фігури.

Соціалізаційні механізми, які пояснюють формування гендерних особливостей емоційного інтелекту, включають стилі виховання, культурні очікування, освітні інституції, медіа-репрезентації гендерних ролей та професійні контексти, де відмінні очікування до емоційної поведінки підсилюються винагородними системами. Процес розвитку емоційного інтелекту має суттєві гендерні відмінності; уже з раннього дитинства дівчат заохочують до вербалізації емоцій, емпатії, турботи, тоді як хлопчиків частіше вчать пригнічувати емоційні прояви, особливо пов'язані зі страхом або сумом, але дозволяють демонструвати гнів чи рішучість. Ці відмінності поступово закріплюються у підлітковому віці, коли ідентичність та соціальні ролі набувають більшої визначеності. Для хлопців емоційна компетентність частіше асоціюється з регуляцією емоцій у контексті досягнень і конкуренції, тоді як у дівчат – із підтримкою міжособистісних зв'язків і комунікативною гармонією [1]. Це формує різні стратегії емоційної регуляції, які згодом впливають на формування соціальних компетентностей, міжособистісні відносини та адаптацію людини до соціального середовища.

В контексті впливу сім'ї, як первинного агента соціалізації, нідерландськими вченими було проведене дослідження, що вивчало, як матері та батьки реагують на ситуації, у яких їхні власні діти поводитися у спосіб, що не відповідає традиційним уявленням про гендерну роль за допомогою нейровізуалізаційних інструментів. Результати показали [4] виразну різницю у нейронних реакціях батьків на таку гендерно неконгруентну поведінку дітей, особливо коли порушення стереотипу здійснювала власна дитина, порівняно з випадками, коли аналогічну поведінку демонструвала чужа дитина. Також, спостерігалася взаємодія

між статтю дитини та типом стимулу: батьки, зокрема батьки-чоловіки, демонстрували сильнішу активацію при спостереженні того, як сини порушують гендерні очікування, ніж коли це робили доньки. Коли батьки демонструють підвищену емоційну реактивність (особливо негативну) у відповідь на гендерно нетипову поведінку дитини, вона засвоює уявлення про те, які емоції чи форми поведінки є допустимими для її гендеру. Для хлопчиків це часто означає обмеження емоційної експресії, уникання проявів вразливості, тоді як дівчатка отримують більше дозволу на емоційність і співпереживання.

В більш широкому культурному контексті такі гендерні відмінності пояснюються через формування суспільством так званих «гендерних сценаріїв», які відображають культурно закріплені моделі того, як чоловіки й жінки повинні переживати, виражати й інтерпретувати емоції. Так, виходячи з концепції соціальної конструкції емоцій, емоційний досвід формується не лише біологічно, а й в процесі соціалізації через мову, виховання, очікування й культурні норми, у межах якої з дитинства закріплюються культурні очікування щодо дозволених емоційних проявів. Дівчат заохочують до відкритості, емпатії, вербального вираження почуттів і турботи, що сприяє розвитку міжособистісних аспектів емоційного інтелекту (емпатії, соціальної чутливості), тоді як хлопчиків соціалізують у контексті емоційної стриманості, самоконтролю та уникання проявів вразливості, формуючи перевагу внутрішньоорієнтованих аспектів емоційного інтелекту, таких як саморегуляція й емоційна стабільність. Гендерні емоційні сценарії є продуктом тривалих культурних наративів, у яких жіночність асоціюється з емоційністю, а чоловічість із раціональністю. Ці наративи підтримуються у медійному просторі, освіті, навіть у професійних ролях. Як наслідок, соціалізаційні механізми сприяють тому, що жінки в дорослому віці демонструють більш високі результати в міжособистісних аспектах емоційного інтелекту, тоді як чоловіки – у внутрішньоорієнтованих [3].

Важливими наслідки подібної соціалізації стають у контексті подальшого життєвого шляху людини, як і в прояві деструктивних патернів стереотипів та культурних норм на якість життя чоловіків та жінок, так і, навпаки, на їх успіх та продуктивну професійну діяльність. У мета-аналізі, що досліджував припущення про «жіночу перевагу в лідерстві» – тобто чому жінок у деяких випадках оцінюють як більш «трансформаційних» лідерок, ніж чоловіків, припускається, що одним з ключових механізмів цієї переваги є вищий рівень здатнісного емоційного інтелекту у жінок. Ці результати загалом є відображенням соціалізаційних патернів: саме жінки частіше отримують у дитинстві моделі виховання, що акцентують вербальну експресію, емпатію, взаємодію, турботу, тоді як хлопці – моделі автономії, стриманості і дії.

У контексті психології управління саме ці надбані в ході соціалізації риси асоціюються з поняттями «*communion*» (співпереживання, зв'язок) і «*agency*» (автономія, проактивність), що створюють характерні управлінські стилі, притаманні більш жінкам чи чоловікам відповідно. І хоча обидва стилі можуть виявлятися і у чоловіків, і у жінок – і кожен мати успіх в своєму конкретному колективі – саме трансформаційне управління виявляється більш притаманним жінкам, і є важливим предиктором більш гармонійних підтримуючих стосунків в колективі, неагресивної комунікації, ненав'язливої продуктивності та загального управлінського успіху [2].

Таким чином, хоча дослідження фокусується на дорослому професійному контексті, воно має важливе застосування до соціалізаційного підходу: воно вказує, що гендерні моделі соціалізації можуть формувати навички емоційного інтелекту, які згодом впливають на соціальний та професійний розвиток особистості.

Варто зазначити, що в умовах постіндустріального суспільства гендерні відмінності поступово зменшуються, особливо серед молодого покоління. Сучасна освіта й культура сприяють розвитку гендерно-нейтральних моделей емоційного інтелекту, де і чоловіки, і жінки мають рівні можливості для розвитку емоційної грамотності, емпатії та соціальної чутливості. Це особливо важливо у сфері професійного та міжособистісного спілкування, де емоційна компетентність дедалі більше цінується як ключова навичка сучасності, що відкриває нові перспективи для особистісного зростання, гармонійної самореалізації та побудови емоційно зрілих суспільств.

Список використаних джерел:

1. Feraco T., Meneghetti C. Social, emotional, and behavioral skills: age and gender differences at 12 to 19 years old. *Journal of intelligence*. 2023. Т. 11, № 6. С. 118. URL: <https://doi.org/10.3390/jintelligence11060118>.
2. Hsu N., Newman D. A., Badura K. L. Emotional intelligence and transformational leadership: meta-analysis and explanatory model of female leadership advantage. *Journal of intelligence*. 2022. Т. 10, № 4. С. 104. URL: <https://doi.org/10.3390/jintelligence10040104>.
3. Pejić M. Unveiling gendered scripts about basic emotions and their implications. *Facta universitatis, series: philosophy, sociology, psychology and history*. 2024. С. 105. URL: <https://doi.org/10.22190/fupsph240823009p>.
4. Portengen C. M., van Baar A. L., Endendijk J. J. Mothers' and fathers' neural responses toward gender-stereotype violations by their own children. *Social cognitive and affective neuroscience*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1093/scan/nsae025>.